

LIETUVIO STEREOTIPAS PAAUGLIŲ KALBOJE

S a n t r a u k a

Šiame straipsnyje remiantis 11–13 metų paauglių rašytinės kalbos tyrimo duomenimis nagrinėjama, koks lietuvių stereotipas išsivertina jaunesniųjų paauglių kalbos pasaulėvaizdyje, kiek paaugliai tapatinasi su lietuvių stereotipu suvokdami savo tapatybę. Siekiant užčiuopti lietuvių stereotipo kaitos tendencijas, lietuvių stereotipo turinys ir jo vertinimas paauglių kalboje lyginamas su studentų ir vyresnio amžiaus (35–65) žmonių grupėse kalbininkų atliktų tyrimų duomenimis.

Lietuvių stereotipo tyrimui buvo atrinkti 62-jų paauglių iš 10-ies skirtingų Lietuvos mokyklų 246 rašytinės kalbos darbai. Tekstai parašyti mokiniams atliekant užduotis, kuriose: 1) buvo prašoma apibūdinti lietuvių charakterį, pateikus 37 antoniminių požymių sąrašą, kuriuo mokiniai galėjo (bet neprivalėjo) naudotis; 2) klausama, kaip, mokinių nuomone, lietuvius apibūdina kitų šalių atstovai; 3) prašoma sukurti tipiško lietuvių paveikslą.

Tiriamas lietuvių stereotipo turinį remtasi J. Bartminskio išskirtais tautos atstovo vertinimo aspektais: 1) pagal santykį su materialiuoju gyvenimu; 2) psichines ir intelektines ypatybes; 3) santykį su kitais žmonėmis ir 4) santykį su pasauliu, tėvyne, religija. Pagal šiuos kriterijus tautinius stereotipus studentų ir vyresnio amžiaus (35–65 m.) grupėse tyrė A. Gudavičius. Išanalizavus paauglių tekstus, J. Bartminskio išskirti kriterijai papildyti nacionalinio tapatumo ir tautiniam stereotipui priskiriamų fizinių ypatybių aspektais. Taigi lietuvių stereotipo turinys paauglių kalboje tirtas pagal penkis kriterijus: 1) santykį su materialiuoju gyvenimu; 2) psichines ir intelektines savybes, 3) santykį su nacionaliniu tapatumu, 4) santykį su kitais ir 5) fizines ypatybes.

Ankstyvosios paauglystės (11–13 m.) amžiaus tarpsnio mokinių rašytinės kalbos tyrimo duomenys rodo, kad šio amžiaus paauglių kalbos pasaulėvaizdyje yra susiformavęs lietuvių stereotipas. Suvokdami, kad lietuviai yra skirtingi, dauguma paauglių stereotipą laiko pagrįstais, apibendrintais daugumos savo tautos atstovų vertinimais. Lietuvį, kaip tautos atstovą, paaugliai

identifikuoja pagal etninę kilmę, priklausymą valstybei, kultūrinį tapatumą. Lietuvio stereotipo bruožus paaugliai priskiria tautos atstovams, pagrįsdami savo požiūrį socialiniais ir kultūriniais argumentais. Dauguma paauglių tapatinasi su lietuviu stereotipu, dažniausiai savo santykį išreiškdami asmeniniais įvardžiais *mes, mūsų*.

Paaugliai lietuvių charakterizavo 67-iais apibūdinimais: 48-iomis teigiamą konotaciją turinčiomis leksemomis ir žodžių junginiais, 19 – neigiamą. Apibūdindami lietuviu stereotipą, 53,4 proc. mokinių jam priskyrė tik teigiamus bruožus, o vien neigiamus bruožus įvardijo tik 3,4 proc. paauglių. Iš teigiamų lietuviu stereotipo bruožų didžiausia dalis paauglių pažymi *darbštumą* ir lietuviu intelektines galias, jas įvardydami leksemomis *protingas, išmintingas, sumanus*; iš neigiamų bruožų išskiria *niūrumą, konservatyvumą* ir savivertės stygių. Lyginant paauglių ir studentų bei vyresnio amžiaus žmonių grupėse atliktų tyrimų duomenis, galima teigti, kad *darbštumas* ir *protingumas* yra tvariausi bruožai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje.

Paaugliai savo tautos atstovams dažnai priskiria antoniminių bruožų poras. Pavyzdžiui, lietuviui priskiriamas *atvirumas* ir *uždarumas*, *linksmumas* ir *liūdnumas* dažnai varijuoja tų pačių respondentų tekstuose. Pastebėtina, kad *atvirumas*, *linksmumas*, kaip lietuviams būdingos savybės, fiksuojamas tik paauglių tekstuose. Ar lietuviu stereotipo bruožai, identifikuojami tik mokinių kalboje, rodo lietuviu stereotipo turinio kitimą, būtų galima nustatyti atlikus empirinius tyrimus vyresnio amžiaus (16–18 m.) mokinių grupėje.

Lyginant lietuviu stereotipo vertinimą paauglių ir studentų bei vyresnio amžiaus lietuvių kalbinėse bendruomenėse, galima teigti, kad paaugliai lietuviu stereotipą vertina pozityviausiai ir jam priskiria daugiau teigiamų bruožų nei kitų amžiaus grupių respondentai.

ESMINIAI ŽODŽIAI: mokinių kalba, stereotipas, kalbos pasaulėvaizdis.

NIDA PODERIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

nida.poderiene@lki.lt